

מקושרים

גיליון שבועי בענייני כוונת וביאורי תיבות התפילה מתוך אוצרות סידורים ומחזורים מתיבתא

גיליון ט'

פרשת וישב | תשפ"ה

ואני תפילתי

צדיקים ועבודת התפילה - בראי הפרשה

לחם צר ומים לחץ היו בגדר מותרות עבור הרה"ק ר' אהרן מטיטוב זי"ע, נכדו הגדול של מרן הבעל שם טוב זי"ע, זאת מהסיבה הפשוטה שאף בשביל צרכים בסיסיים מעין אלו לא היה לו פרוטה לפורטה.

ביתו היה ריק מכל, עולליו שאלו לחם ואין, וניתן בהחלט לומר שכלל שמדובר היה בדקדוקי עניות, היה ר' אהרן מהמדקקים ומהזדים ביותר.

תקופה ארוכה סבל ר' אהרן בדומיה, קיבל את מנת ייסוריו באהבה ולא אבה לעשות ייחוסו ומעלתו הרוחנית קרדום לחפור בו. אם כי יכול היה, בפנייה אחת לאנשי עירו, לעוררם לתמוך בו ביד רחבה - הן בשל רזם מעלתו והן מפאת ייחוסו הרם, ביכר הצדיק שלא לעשות כן.

אולם לא לעולם חוסן. ויהי היום, ואף סאה גדושה זו של עניות בה נתברך ר' אהרן והגדשה עוד יותר, עד שבאו מים עד נפש ולא נותרה לו ברירה כי אם לפנות לאנשי העיר ולעורר את רחמי הבריות עליו.

ניגש אפוא ר' אהרן, בין מנחה לערבית, לבימת בית הכנסת, דפק עליה והסב את תשומת לב המתפללים אליו.

'היתכן?!' זעק בקול מרוסק מקירות לבו, זעקה שייצגה נאמנה את סבלו הממושך ואת העובדה שהמצב קשה מנשוא, 'האם תניחו לנכד הבעל שם טוב להינמק ברעב ולילדיו להגיע עד פת לחם?'

הזעקה המטלטלת עשתה את שלה.

אנשי העיר, אשר שמץ מושג לא היה להם בנוגע למצבו הכלכלי הדחוק של ר' אהרן, נחלצו חושים והחליטו על אתר על פתיחת מגבית חרום, כזו שתוציא את הצדיק מהדחוק הנורא בו הוא שרוי ותעמידנו על רגליו בדרך של כבוד.

שב ר' אהרן הביתה, וחפץ ראשו בידיו. חשב, הרהר במה שעשה, ניחם והתחרט על כך בכל מאודו.

'היכן בטחוני בהשי"ת? הלקה את עצמו, האם טרם הבינותי כי הפרנסה, המזון והמחיה הינם מתנת שמים, מידו הקדושה הפתוחה והרחבה של הקב"ה? מה לי אפוא לפנות ללב הבריות ולהסתמך על בשר ודם שיושיעוני?'

מצפוני ייסר אותו, קול פנימי לחש לו כי הדבר עומד בסתירה מוחלטת לשיעור קומתו הרוחנית, ולא התיישבה דעתו עד שניגש לפתח הבית, הניח ידיו על המזווה ושפתיו החלו מרחשות: 'רבונו של עולם, השכח נא מלכ בני העיר את האירוע כולו, את בקשתי ותחינתי וכך גם את העובדה שהחליטו להיחלץ לעזרתי.'

ואכן, באורח פלא שכחו אנשי העיר את המעשה כולו, כלא היה, וכך זכה הצדיק לשוב ולעבוד את קונו מתוך אמונה תמה בהשי"ת, המפרנס את כל

המשך בעמוד הבא

התפילה בפרשה

אמרי שפר ממאורי האומה

'וַתִּמַּח בְּגָדוֹ אֶצְלָה עַד בּוֹא אֲדָנָיו אֶל בֵּיתוֹ' (לט, טו).

והנה איתא בזהור (ח"ב קמב, ב) ובספרים שכל תפלות פסולות, כשהאיש מתקן מעשיו ומכין את לבו, להוציא דבור לפני אלקים בדחילו ורחימו, במחשבות טהורות, מול הארה עליונה, אזי יש גם כן עליה לשאר התפלות הפסולות, עם התפלה הכשרה, מול זה בא הרמז בתורתנו הקדושה, וַתִּמַּח בְּגָדוֹ אֶצְלָה, ירצה להורות הנ"ל, מה שבגד תחלה בתפלותיו הפסולות, מונח אצלה אצל החיצונים, 'עד בוא אֲדָנָיו אֶל בֵּיתוֹ', כלומר עד שמכין לבו לומר דיבורים כאלה, להכניס אדוניו אדון צבאות, אל ביתו, אל התיבה, אזי מעלה עם זו התפלה כל שאר התפלות, והשם בגודל חסדיו, יאמץ לבבינו ורעיון לבנו להתפלל במחשבות קדושות וטהורות, אמן נצח סלה ועד (אור המאיר).

צהר לתיבה

הארת מושגים ומתחים בתפילה

ברכות השחר

כחלק מסדר היום ובתוך החובה הכללית להודות ולשבח להשי"ת על טובו וחסדו עמנו, תיקנו אנשי כנסת הגדולה סדר שלם של ברכות שעל האדם לומר כחלק מתהליך הקימה מדי בוקר, ובהתאם לפעולה בה הוא נוקט בכל רגע נתון במהלך הבוקר.

על פי המובא בגמרא (ברכות ס, ב), נקבע זמן אמירת ברכות אלו דווקא בזמן בו נעשות פעולות אלה על ידי האדם. כך למשל יש לברך 'על נטילת ידיים' כשנטול ידי; 'הנותן לשכוי בינה' בעת שמיעת קול התרנגול המעורר את השחר; 'פוקח עוורים' בשעה שפוקח האדם עיניו לאחר שמתעורר; 'המעביר שינה מעיני' בעת שרוחץ פניו וכן הלאה.

על אף גדרי התקנה המקורית, לאור העובדה שרבים מקרב העם לא היו בקיאים בנוסח הברכות, שינו רבותינו הגאונים את המנהג וקבעו כי את הברכות הללו יש לומר בבית הכנסת, לפי סדר מסוים.

אכן, יש הסוברים כי לא חל שינוי בתקנה המקורית. הרמב"ם למשל פוסק (הלכות תפילה 1, ג - ט) כי יש להיצמד לסדר הדברים כפי שנתקנו במקור, וכי על כל ברכה להיאמר בזמן המתאים, לפי סדר הפעולות שעושה האדם בבוקר.

מודה אני

כל ילד, כבר מגיל צעיר ביותר, שגור על לשונו בנוסח הבא והוא אומרו בהתעוררות וחשק מדי בוקר: "מוֹדֵה אֲנִי לְפָנֶיךָ מֶלֶךְ חַי וְקַיִם שֶׁהַחַיִּוֹת בֵּי נְשִׁמְתֵי בְחִמְלָה, רַבָּה אֲמוּנָתְךָ."

נוסח זה נקבע במקורו על ידי המקובל האלקי רבי משה בן מכיר זי"ע (סדר היום א), ולאחר מכן הובא בפוסקים (מגן אברהם סי' ד ס"ק כח ועוד).

מהותה של תפילה זו הינה שבח הודיה להשי"ת על השבת הנשמה לאדם בבוקר של יום, לאחר שהופקדה בידיו יתברך במשך שנת הלילה. השבח שבתפילה, וכך גם החלק הנוסף המתייחס לאמונה הרבה של הקב"ה, מבוססים על דברי המדרש על הפסוק (איכה ג, כג): "חֲדָשִׁים לְבָקָרִים רַבָּה אֲמוּנָתְךָ", וזו לשון המדרש (פסיקתא זוטרותא שם): "מתוך שאתה מחדש בכל בוקר ובוקר נשמתנו, יודעים אנו שרבה אמונתך לגאלינו".

יתירה מכך, היות והשינה הינה מעין מיתה (עיי' ברכות נו, ב), הרי שיש בהחזרת הנשמה בבוקר מעין תחיית המתים, ועל כך אומרים חז"ל (איכה רבה ג, ח): "על שאתה מחדשנו בכל בוקר ובקר, אנו יודעים שאמונתך רבה לתחיית המתים".

תפילה זו, בניגוד לשאר התפילות הייחודיות להשכמת הבוקר - הנאמרות למעשה בבית הכנסת (ראה לעיל), נאמרת תיכף בקום האדם משנתו, עוד טרם נטל ידיו (היות ואין בה הזכרת שם שמים, ואין חסרון בכך שתיאמר בעוד ידיו טמאות) (סדר היום שם). אכן, יש הסבורים (סידור היעב"ץ הנהגת הבוקר סק"א) כי בטרם נטל האדם ידיו אין לאומרה בפה, אלא רק להרהר בה.

במהלך הדורות תיקנו היעב"ץ, הרה"ק הרבי ר' אלימלך מליז'ענסק זי"ע ועוד, להוסיף תפילות שונות מיד לאחר אמירת נוסח זה.

העולם כולו מקרני ראמים ועד ביצי כינים.

בכך פירשו צדיקים את הפסוק (מ. כג): "וְלֹא זָכַר שֵׁר הַמְשָׁקִים אֶת יוֹסֵף וַיִּשְׁכַּחְהוּ".

יוסף הצדיק נתן בתחילה מבטחו בשר המשקים, אולם תיכף לאחר מכן התחרט ביותר על הצעד שנקט, ופעל בתפלתו כי זה האחרון ישכחוהו וכך יוכל לתלות ייבו באביו שבשמים ולא בבשר ודם. זהו 'וְלֹא זָכַר שֵׁר הַמְשָׁקִים אֶת יוֹסֵף', וזאת למה - 'וַיִּשְׁכַּחְהוּ', משום שיוסף הצדיק 'השכיח אותו'.

ספר ויהלום

אוצרות ורעיונות במעלת התפילה

מכל קצווי ארץ פנו שדכנים ודיברו נכבדות בבנם מכל קדושים, הלא הוא אחד מנכדיו-חביביו של הרה"ק ר' יששכר דוב מבעלזא זי"ע, בן עלייה מורם מעם בפני עצמו אשר ייחוסו הרם רק הוסיף לכך שמיטב השידוכים הוצעו לפתחו.

המילה האחרונה והדעה הקובעת למעשה, ידעו הכל, הינה של הסבא הגדול. לא יפלא אפוא כי כשעלתה על הפרק הצעת שידוך מפוארת בכל קנה מידה, ענבי הגפן בענבי הגפן ממש - נערה צדקנית ומיוחסת, מבית שתורה וגדולה התאחדו על שלחנו, הגושה ההצעה אחר כבוד לפתחו של הרבי, להכרעתו בענין.

עד כמה נדהמו השדכנים, כמו גם בני המשפחה, לשמוע כי הרבי שולל נחרצות את השידוך המוצע ומעדיף לשמוע הצעות אחרות, כאלה אשר למראית עין פחותות בהרבה בערך.

'מה פסול מצא הרבי בשידוך זה?' העז אי מי מהעוסקים בדבר לברר בחרדת קודש.

'יש שם כסף, והרבה' ציין הרבי, משל היה זה חסרון. סתם, ולא יסף.

פניו התמהוות של השדכן אמרו הכל.

'אסביר לך' הואיל הרבי לבסוף לשפוך אור על תגובתו הנחרצת.

'עז רצוני' גילה הרבי, 'כי נכדי זה קום מדי בוקר, יישא עיניו למרום וישפוך נפשו בתחינה ליושב במרומים, יעתיר לפניו ויפציר בעד פרנסתו ופרנסת אנשי ביתו.

'כעת, שווה בנפשך' המשיך אמו, 'שהחתן יהיה סמוך על שלחן חותנו עתיר הממוני, האם יזכור להתפלל על פרנסתו? האם לא תישכח ממנו העובדה הפשוטה שהוא זקוק למתת ידו הרחבה של הקב"ה? מכך אני חושש!'

כך גם הביא הרה"ק ר' יעקב יוסף מאוסטראה זי"ע בשם מרן אור שבעת הימים הבעל שם טוב הקדוש זי"ע, כי בעוד שהעשיר מקבל מאת השי"ת את מזונותיו ברווח, ובעשירותו הינו זוכה למזונותיו למשך כל ימי חייו, הרי שהעני אינו כן. הוא זוכה למתנה שאין לשער - משמים מעניקים לו את ההזדמנות המיוחדת והיקרה מפה, לשוחח עם השי"ת מדי יום ביומו ולהעתיר לפניו על פרנסתו. התבוננות בפרשת יוסף הצדיק וניסיונו הגדול עם אשת פוטיפר, מלמד אותנו כי גם יוסף הצדיק זכה לכך, וכפועל יוצא ישיר מוכן נלמד לקח לעצמנו.

כך מספרת התורה הקדושה (ט. י): 'וַיְהִי כַּדְבָרָה אֵל יוֹסֵף יוֹם יוֹם וְלֹא שָׁמַע אֵלָיו לְשֹׁכֵב אֶצְלָה לְהִיטֵב עִמָּה'.

נשווה בנפשנו את גודל הניסיון, את הקושי המר והאתגר העצום שבכך. יום יום, ללא הרף ומבלי להתיימש, ניצבת המרשעת ומנסה להפילו אל עברי פי פחת. היא מנסה, והוא מסרב. היא לוחצת, והוא ניצב איתן. היא אינה מרפה, טוֹנָה תכנית שטנית שבכוחה להחטיא אף צדיק שבצדיקים, ויוסף עודנו בתומתו הולך, דבק בדרכו ובבוראו.

אך יש כאן עוד נקודה.

יום יום התנסה יוסף בנורא שבניסיונות, ויום יום הוא נלחם בכך, מסתייע בכוחות שמימיים שניתנו לו משמים ובכך מתעלה עוד ועוד, זוכה לקרבת אלקים נשגבה. דווקא בשל הניסיון המר, דווקא משום שהוא היה יומיומי וללא הפוגה, זה מה שהוביל את יוסף לדרגה הגבוהה הזו, המקום הנשגב בו הוא זוכה להתקרב לקונו יום יום.

מכאן ניקח מוסר לעצמנו, ונתייחס לניסיונות העוברים עלינו מנקודת מבט שונה לגמרי, מרוממת בהרבה. נביט בהם, בניסיונות, ונראה בהם את מה שהם באמת - הזדמנויות חוזרות ונשונות להתקרב לאבינו שבשמים, לרצות את בוראנו ולדבוק בו ובדרכיו!

מאוצרותיו ושיחותיו של הגאון רבי מנחם מנדל פומרנץ שליט"א

פנינה לשבת

מבית מדרשם של רבותינו

"וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵל אֶחָיו מַה בָּצַעַתָּ בְּיָהָר אֶת אֶחָיו וְכִסְיֹו אֶת דָּמוֹ" (לז. כו). ותרגם אונקלוס: "מא ממון נתהני לנא [איזו הנאת ממון תצא לנו מכך]".

לכאורה תמוה, ומה היה אם כן היה יוצא לאחים הקדושים רווח ממוני מהריגת יוסף הצדיק, האם חלילה היו רואים בכך הצדקה להריגתו? זאת ועוד - מה פשר הלשון 'וְכִסְיֹו אֶת דָּמוֹ', לשון הנראית מיותרת לכאורה?

מבאר הרה"ק ר' מנחם מענדל מרימנוב זי"ע [בשם הגאון ר' יצחק חיות בעל 'זרע יצחק] ביאור נפלא המעמיד את הדברים על תיקונם.

הנה נפסק (ברכות לב. ב, ועיי' שו"ע או"ח קכה, לה) כי כהן שהרג את הנפש אסור לעבוד עבודה בבית המקדש, ותקנתו כי יתעטף שחורים ויתוודה ברבים ויאמר 'רוצח אני'.

והנה ידוע (ראה במדבר רבה יח, כא) כי תחת הקרבנות שהיו בזמן שבית המקדש היה קיים, נתקנו התפילות בבחינת (הושע יד, א): "וַיִּשְׁלַחְמָה פְּרִים שְׁפִתָיו", וכמאמר חז"ל (תענית ב. א): "איזו היא עבודה שהיא בלב - הוי אומר זו תפלה". אם כן, נמצא שההורג את הנפש אסור להתפלל.

זהו מה שאמר יהודה לאָחיו: "מה בָּצַעַתָּ" - ראשית תיבות 'בוקר, צהרים, ערב, והיינו תפילות היום, וכיצד נוכל להתפלל 'פני נהרג אֶת אֶחָיו', הלא ההורג את הנפש אסור להתפלל.

עוד הוסיף ואמר יהודה לאחיו - אם טעננו שיש תקנה כי נוכל להתפלל, בכך שנלבש שחורים ונתוודה ונכריז כי רוצחים אנחנו, זה אינו פתרון ראוי, שהרי 'וְכִסְיֹו אֶת דָּמוֹ', אנו חייבים להסתיר את ההריגה מעיני יעקב אבינו, ואם כן לא נוכל להתוודות בפרהסיא.

קרבת אלוקים

לאורם של גדולי הדורות

לאחר שכיח הגה"ק ר' דוד הלוי סגל בעל הט"ז צ"ל ברבנות ערים חשובות כדוגמת קראקא, אוסטראה ועוד, נקרא אחר כבוד לכהן ברבנות העיר המעטירה למברג, הלא היא לבוב שבאוקראינה.

תיכף בכניסתו לתפקיד, הבחינו אנשי העיר כי טליתו של רבם החדש מרופטת ובלויה מרוב שימוש. הללו, בגודל חביבות רבם בעיניהם, ארגו עבורו טלית חדשה, נאה ומהודרת, והגישו לו אותה כמנחה.

במפתיע, סירב הט"ז להחליף את טליתו הישנה בזו החדשה.

'בטליתי הנוכחית, הבלויה' המתיק באוזני בני עדתו, 'התפללתי מעודי, ומעולם לא הרהרתי בתפילתי בדבר-מה ולא באה בלבי מחשבה זרה.

'טלית זו תבוא ותעדי עליי בפני בית דין של מעלה, ואתם חפצים שאחליף אותה בטלית אחרת, נאה ככל שתהיה!'

הלכה ופשרה

נידון במשה בענייני תפילה

נחש, עקרב ותפילה

על הפסוק (לז. כד): "וַיִּקְחֵהוּ וַיִּשְׁלַח אֹתוֹ הַבְּרָה וַיְהַבֵּר רַק אֵין בּוֹ מִים" מפרש רש"י: "ממשמע שנאמר והבור רק, איני יודע שאין בו מים, מה תלמוד לומר אין בו מים, מים אין בו אבל נחשים ועקרבים יש בו".

ענין זה מביא אותנו בעקיפין לנידון מעניין אשר לו השלכה מעשית בדיני תפילה.

כך הורו חז"ל במשנה (ברכות ל. ב): "אין עומדין להתפלל אלא מתוך כובד ראש... ואפילו נחש כרוך על עקבו לא יפסיק". ומדייקת הגמרא מלשון המשנה (שם לג. א): "לא שנו אלא נחש, אבל עקרב - פוסק".

זאת משום שנתחשב על עקבו - אין בכך משום סכנה מוחשית, היות ולא בטוח שיכישו הנחש. אולם העקרב, בניגוד לנחש, טבעו להכיש בכל מצב, ולפיכך נתפס מצב זה בו עקרב מטפס על עקבו - כסכנה מיידית ומוחשית. וכך אכן נפסק בשלחן ערוך (או"ח קד, א): "אבל עקרב - פוסק, לפי שהוא מועד יותר להזיק". עם זאת, נפסק בשלחן ערוך (שם) שאם הנחש נראה כעוס ומוכן להזיק ולהכיש, במקרה כזה מותר להפסיק את תפילתו מחמת הסכנה שבדבר.

נידון מעניין נוסף העולה מתוך הלכה זו, הוא דווקא ההגדרה 'הפסק' בתפילה לענין זה. בעוד שהמחבר כותב (שם סעיף ב): "אבל בענין אחר, אין לצאת ממקומו עד שיגמור תפלתו", אחרונים אחרים חלוקים בדעתם וסבורים כי לא מצאנו באף מקום שתיחשב עקירת הרגליים ממקום התפילה כהפסק. לדעות אלה, 'הפסק' היינו אך ורק כשהמתפלל מפסיק בדיבור.

לנידון זה השלכה הלכתית, מלבד השאלה האם מותר בכל מקרה לעקור רגליו ולהסתלק מהמקום בו נמצא הנחש, השלכות נוספות כדלהלן, וכבר דנו בכך באריכות האחרונים (עיי' באריכות שו"ע ונו"כ שם).

יש שכתבו להתרות בחזנים העוקרים ממקומם בתפילת יוה"כ, לצורך ההשתחויות בתפילת מוסף, ואילו אחרים תיירו זאת. קיימות דעות לפיהן יש הבדל בין עקירה למקום אחר באותו בית - המותרת, לבין עקירה לבית אחר - האסורה.

אכן, בנקודה אחת הסכימו רוב הפוסקים - כי עקירה סתמית וללא סיבה מיוחדת אסורה בהחלט.

מילתא חדת"א

עניני תפילה מלוקט מדברות קדשו ותורתו של האדמו"ר רבי דוד חי אביחצירא שליט"א

מחשבות קדושות

הנה פל איש ישאל בעבודתו לה' יתברך בתורה ובתפלה ושאר מצות הרי הוא מביא תענוג ונחת רוח גדול למעלה בשמים, ומן הכתוב ומראה כבוד ה' כאש אכלת בראש ההר לעיני בני ישראל (שמות כד יז), למד הקדשת לוי (ד"ה ומראה) סימן לאדם הרוצה לדעת האם יש לה' יתברך תענוג מעבודתו, וסתפל אם נתעורר תמיד בלבבו התלהבות אש קדש רשפי אש שלהבת יה בעבודת ה' ובתפלה ובלימוד תורתו הקדושה, אזי בודאי מוכח שיש לה' יתברך נחת רוח מעבודתו, ולכך מסייעים לו מן השמים ומכניסים מחשבות קדושות לתוך לבו, ולזה אמר הפסוק ומראה כבוד ה', כלומר, הסימן קשריצה האדם לדעת אם רואה כבוד ה' והקדוש ברוך הוא נהנה ממנו, כאש אכלת, אם לבו בויער כרשפי אש.

תפלה בהתלהבות

והוסיף הרה"ק רבי מנחם מנדל מדעעש ע"ה בעל מעגלי צדק (ד"ה ומראה) נפך מדיליה, שאם מתפלל בהתלהבות ברבים ובצבור אין כל כך ראיה, שכן אולי יש בו פניות בשביל התפארות בני אדם, אבל אם קשמתפלל ביחידות בינו לבין קונו אז גם כן בויער כאש ובקרב ישים אור בו, אז סימן מכהק ומופת חותך שלבו לשמים, וזה נרמז בהמשך הפסוק ומראה כבוד ה' כאש אכלת, וכפרוש הקדשת לוי שאם הוא כאש אכלת אז הוא מראה כבוד ה' שפונתו לשמים ומביא נחת רוח למעלה, ואולם תנאי בדבר, שהוא מתלהב בין קשה הוא בראש ההר - ביחידות, בין אם הוא לעיני בני ישראל - בצבור, שהכל שנה אצלו.

בתוך דבריה לגבי מי שמסופק ואינו יודע אם התפלל או שמא טרם התפלל, מביאה הגמרא (ברכות כא, א) את דעת המורא רבי אלעזר שקבע: "ספק התפלל ספק לא התפלל - אינו חוזר ומתפלל". בהמשך מביאה הגמרא את דעת רבי יוחנן שחולק ואומר: "ולואי שיתפלל אדם כל היום כולו".

זהו למעשה המקור למושג 'תפילת נדבה', המבוסס על קרבנות הנדבה שהיה כל יהודי יכול להקריב בזמן שביית המקדש היה קיים, מלבד קרבנות החובה. כך גם תפילת נדבה אינה כלולה בסדר התפילות הרגיל בו מחויב כל אדם, כי אם כתפילה נפרדת שהאדם 'נודב' לבוראו ללא שחייב בכך.

הגמרא כאן מתייחסת לענין לא רק כשלעצמו, בתור נדבה, כי אם בתור פתרון למצב בו האדם מסתפק אם אכן התפלל. אם אכן מותר לאדם להתפלל אף שלא מן המניין, הרי שיוכל להתפלל כעת כהשלמת התפילה שיתכן והחסיר, ועל הצד שכבר התפלל - תהיה זו תפילת נדבה.

כך אכן נפסק בשלחן ערוך (או"ח קה, א): "אם הוא מסופק אם התפלל, חוזר ומתפלל, ואינו צריך לחדש שום דבר".

עם זאת, במידה וברור לו שהתפלל, כדי למנוע חטא של 'בל תוסיף' וכביכול הקריב שני קרבנות התמיד בזה אחר זה, חובה עליו לחדש דבר-מה בתפילתו, כדי שזו תעמוד בכללי תפילת נדבה ותיחשב לו לרצון.

'חידוש דבר' בתפילה נחשב אם הוסיף בקשה מסוימת, וכתב הטור שאין הכוונה להוספה בברכת 'שומע תפילה', שהרי בברכה זו יכול להוסיף גם בתפילה רגילה ואין הדבר ניכר, אלא עליו להוסיף דווקא בברכות שמונה-עשרה האחרות.

כמו כן, מסייג המחבר (שם) היתר זה וקובע את הזמנים בהם לא ניתן להתפלל תפילת נדבה, וזו לשונו: "חוץ מוסף שאין מתפללים אותה בנדבה. ובשבת ויום טוב, אינו מתפלל תפלת נדבה כלל".

בטעם הדבר שאין מתפללים מוסף בתור נדבה, הביא המשנה ברורה (ומקורו בטור) כי הרי אין קרבן מוסף מתנדב על ידי יחיד, ואם כן אין מקום לנדב' תפילת מוסף כיחיד. ואילו לגבי תפילות שבת ויו"ט הביא כי הסיבה לכך היא שאין נדרים ונדבות קרבים בשבת ויו"ט.

המשנה ברורה מציין בשם האחרונים כי חובה על המתפלל לכוון לשם תפילת נדבה ותחנונים, שאם עושה זאת לשם קיום חובת תפילה, יש בכך משום 'בל תוסיף'. זאת הסיבה - מבאר המשנה ברורה, כי המתפלל תפילת נדבה עליו לחדש בה דבר, משום שעל ידי כך ניכר שתפילתו לשם תחנונים ולא לשם חובה.

הטור בדבריו מביא את דעת אביו הרא"ש, שכתב וזו לשונו: "אני אומר, שיש לאדם לזהר שלא יתפלל נדבה בלא חידוש, וגם צריך שיהא מכיר את עצמו זריו וזהיר ואמיד בדעתו שיוכל לכוין בתפלתו מראש ועד סוף, אז קרינן ביה (דברי הימים ב כט, לא): "נדיב לב עלות". אבל אם אין יכול לכוין יפה, קרינן ביה (ישעיהו א, יא): "למה לי רב זבחיכם". והלוואי שיוכל לכוין יפה בג' תפלות הקבועות ליום".

השלכה הלכתית נוספת יש לדין תפילת נדבה, במקרה של 'תפילת תשלומים' לאדם שנאנס ולא התפלל.

במידה ושח אדם יותר מתפילה אחת, מעיקר הדין אין לו אפשרות להשלים כי אם אחת מהם, אולם נפסק בשלחן ערוך (או"ח קה, ה): "אף על פי שאין תשלומין אלא לתפלה הסמוכה לאותה תפלה, ותפלות שהפסיד אין להם תשלומין, אם רצה להתפלל אותה נדבה ושיחדש בה שום דבר, הרשות בידו, ונכון לעשות כן".

כך גם פסק המחבר (שם סעיף יא) לגבי מקרה אדם מתפלל תפילת תשלומים בערבית - על מנחה שהחסיר, אולם אינו יכול לכלול הזכרה מסוימת שהיה עליו להזכיר בתפילה המקורית, כגון אם שכח תפילת מנחה של שבת או ראש חודש, ובערבית עליו הרי להתפלל תפילת חול רגילה.

במקרה שכזה פסק המחבר כי עליו להתפלל תפילת תשלומים זו מתוך כוונה לתפילת נדבה, ואין מוטלת עליו חובה לחדש בה דבר.

פרשה למעשה

הלכות תפילה לאור הפרשה

על הפסוק (לו, לה): "ויקמו כל בניו וכל בנותיו לנחמו וימאן להתנחם", כותב רש"י: "אין אדם יכול לקבל תנחומין על החי וסבור שמת, שעל המת נגזרה גזירה שישתכח מן הלב ולא על החי". ומקור הדבר בגמרא (ברכות נח, ב): "אין המת משתכח מן הלב אלא לאחר שנים עשר חדש".

בשו"ת הריב"ש (סי קטו) מצא במאמר חז"ל זה סמך למנהג לומר 'קדיש יתום' במשך שנים-עשר חודשי האבלות על אב או אם שנפטרו, משום שבמשך זמן זה חקוק עדיין זכרון המת בלב היתום.

עצם אמירת הקדיש על ידי היתום, מטרתה לתקן את נשמת הנפטר ולהעלותה למקום גבוה יותר מתבססת בעיקרה על המעשה המובא במדרש (עיי' מעשה שהובא בתנא דבי אליהו זוטא פרק יז, והובא בבית יוסף (יו"ד שעו) בשם הכלבו בשינוי קל כדלהלן).

בימינו פשט המנהג ביהדות אשכנז שלא לומר קדיש במשך שנים עשר חודש, כי אם במשך אחד עשר חודש בלבד. זאת על פי המובא בחז"ל (שבת לג, ב) כי "משפט רשעים בגיהנום - שנים עשר חדש", ואמירת קדיש במשך שנים עשר חודש מהווה כביכול עדות לרשעותו של האב ולעובדה שהוא נזקק לתיקון נשמתו במשך פרק זמן זה.

סדרא הצלותא

מתוך מבוא לסידור מתיבתא עוז והדר

שני סידורים שנערכו ונכתבו על ידי גדולי עולם וקדושי עליון כונו בשם זהה, ולעתים קרובות חל בלבול והעדר אבחנה ברורה בקרב המון העם בין שני הסידורים, זאת למרות שמחבריהם חיו במרחק שנים רבות זה מזה, ומלבד שמם הזהה אין מן המשותף בין הסידורים. בשורות הבאות נסקור בקצרה את שני הסידורים המדוברים, תוך התייחסות למחבריהם וכמובן גם לתוכן כל סידור בפני עצמו.

סידור רבני שבתני - הראשון

הגה"ק ר' שבתני סופר מפרעמישלא זצ"ל, מגאוני ומאורי דורו - דור סופרים בו נמנו המהרש"א, השל"ה הקדוש ועוד, היה סג-נהור בשתי עיניו. למרות מוגבלותו זו, התעלה ר' שבתני מעל הקושי הטכני והמורכבות הגדולה שבדבר, וחיבר סידור מקיף בן כשש מאות עמודים, ובו סדר התפילות והברכות ועוד.

בהקדמתו לסידור הוא מציין עובדה זו, וכותב בזו הלשון: "צויתי לקרות לפני סידור תפלות מכל השנה ולהגיה אותו בכל דבר הצריך, על הטוב האפשרי כיד ה' הטובה עלי".

מאפיין ייחודי לסידור הוא ההקפדה על דקדוק הלשון, כולל 'מתגים' בעזרתם סימן את ההגיה הנכונה - מלעיל ומלרע, וכן 'הקדמה כללית' אשר נועדה לבאר את כללי הדקדוק לפיהם ערך את הסידור. בנוסף כתב 'הקדמה פרטית', אשר עניינה להרחיב ולבאר בפרוטרוט את נוסח התפילה, דיניה ועוד.

סידור זה מעוטר בהסכמותיהם הנלהבות של ענקי הרוח וגדולי אותו דור, ביניהם ניתן למנות את המהרש"א; השל"ה הקדוש; הב"ח; הסמ"ע; ר' נתן שפירא בעל 'מגלה עמוקות' ועוד.

לצד זאת מעטרת את הסידור הסכמת 'ועד ארבע הארצות' שכתבו כן: "בראותנו שהסידור שהדפיס מהר"ר שבתני הנ"ל הוא מוגה מאד, בפרט בנקודות ובדגש וברפי, על כן גוזרים אנחנו שבכל קהל וקהל מחוייבים לקנות על כל פנים סידור אחד מאותם הסידורים הנ"ל, שיתפלל הש"ץ מתוכם וגם כל הקהל יגיהו מתוכם את סידוריהם".

סידור רבני שבתני - השני

הרה"ק ר' שבתני מרשקוב זי"ע, תלמיד מובהק להרה"ק ר' מאיר הגדול מפרמישלאן זי"ע ואשר עוד קיבל ממנו הבעל שם טוב זי"ע, שימש כסופר סת"ם ונודע כמקובל אלקי.

לא נודע רבות אודות קורות חייו, ימי נעוריו והרקע שלו באופן כללי, אולם מעשיהם של צדיקים הם זכרונם - ואנו אין לנו אלא את סידורו שנתר לנו לדורות.

ר' שבתני ביסס, למעשה, את סידור 'נוסח ספרד' כפי שהוא מוכר כיום. בעבודתו על הסידור התבסס על סידור 'קול יעקב', אך במקומות בהם חל שינוי בנוסח מכפי שנהג הארז"ל - הטמיע ר' שבתני בסידור את נוסח האר"י ועל פי כוונותיו.

ביאו לפניו - בדיעה

הכרת קטעי התפילה - מתוך סידור עוז והדר

את מזמורי התהלים המרכיבים את 'פסוקי דזמרא', אנו חותמים במזמור ק"ג העוסק בהלילו שמו יתברך במיני זמר שונים.

מובא בכלבו (סימן ד) כי נהגו את הפסוק האחרון במזמור: "פל הַנְּשָׁמָה תְהַלֵּל יְ-הוָה הַלְלוּ יְ-הוָה", כשם שנהגו לכפול את הפסוק האחרון בשירת הים, זאת כדי להראות שבכך הסתיימו פסוקי דזמרא.

בטור (א"ח טז) הובא כי בספרד נהגו לכפול את חתימת כל מזמור בפסוקי דזמרא, ואם כי יש שפקפקו בכך משום שנראה הדבר כמודה ח"ו לשתי רשויות, כאומר 'שמע שמע' שמשתיקם אותו (עיי' ברכות לג, א), יישבו פוסקים אחרים את המנהג משום שהדבר נהוג מדורות ופשוט לכל שאין הכוונה לשתי רשויות חלילה.

יד ושם

פסוקי שמות הטמון בהם

יקוזיאל

"ה' יִדַע מַחְשְׁבוֹת אָדָם כִּי הִמָּה הַבֵּל" (תהלים צד, יא).

פירוש נפלא כתב החיד"א (הומת אנך על תהלים טז), כי 'הבל' היינו הבל בן אדם הראשון, ו'המה' בגימטריה חמישים, שהם שנותיו של הבל בן אדם.

על פי זה ממשיך החיד"א ומלמדנו לקח: "ומזה יקח האדם מוסר מה הוא ומה חיייו". הלא כל חיינו חולפים כהרף עין, ועל האדם להתבונן בכך ולנצלם כראוי.

בפרשה נזכר דבר-מה הנאמר בתפילה, התדע היכן בפרשה?

- (א) בחלומות שר המשקים ושר האופים.
- (ב) במעשה יהודה ותמר.
- (ג) במכירת יוסף לישמעאלים.

תשובה מגילון קודם - פר' וישלח:

"וַיְהִי לִי שׁוֹר וַחֲמֹר" (לב, ו), פירש רש"י: "דרך ארץ לומר על שורים הרבה שור. אדם אומר לחבירו בלילה קרא התרנגול, ואינו אומר קראו התרנגולים". הרי לנו רמז לברכת 'הנותן לשכוי בינה'.

שם הזוכה בגיליון פר' יורא: הרב סלובס צני, בני ברק

פתרונות יש לשלוח עד יום רביעי הקרוב
לכתובת מייל: m028039999@gmail.com

או בפקס 02-5385689 או ב'נדרים פלוס' - באר ישראל

על מנת להשתתף בהגרלה:

1. יש לציין כתובת מדויקת וטלפון.
2. לציין בראש הדף עבור חידון 'מקושרים'.
3. בני חו"ל מתבקשים לכתוב כתובת (אדרס) בארץ ישראל למקרה של זכיה, שישלח לשם.

בין שולחי התשובות תערך הגרלה על סידור מתיבתא (או על ספר אחר הקיים במלאי כפי שיקולי המערכת).

הפלא ופלא

שאלות וחידות בנבכי הפרשה ומעשריה

יוסף דעת

עיון בעומק הפרשה

מהפסוק (לח, כה): "הוא מוצאת והיא שולחה אל חמיה לאמר וגו' דרשו חז"ל (בבא מציעא נט, א): "נוח לו לאדם שיפיל עצמו לכבשן האש ואל ילכין פני חבירו ברבים".

מאיך, בדיני תפילה נפסק (שו"ע או"ח קכד, ז): "לא ישיח שיחת חולין... וגוערים בו", וכתב השל"ה (ווי העמודים עמוד העבודה פרק י): "יעמדו אנשים על זה, אשר ישגו בו באימים רבים על המדברים, ויביישו אותם ברבים".

מדוע בתפילה נשתנה הדין מכל מקום, בו מותר אך לאבד עצמו בידיים שעונו חמור עד מאד, ובלבד שלא ילכין פני חברו ברבים?

תשובות יתקבלו על ידי הקוראים, ויתפרסמו בעלון הבא מדי שבוע.

